

Vidonias tidiga historia

av Anders Blixt och Erik Sieurin

Som grönskande löv på ett lummigt träd – några faller av, andra spricker ut – är också de sapienta släktena: ett dör bort och ett annat stiger fram. Alla deras verk multnar och förgår, och med det försvinner deras byggare.

– Maharahul

Sanning och »sanning»

Artikeltextern innehåller det som akademikerna anser vara korrekt historieskildring. Faktarutorna och fotnoterna innehåller kommentarer till spelledaren om bland annat felaktiga uppfattningar, missförstånd och ren desinformation. Mycket av det som skedde fordom är ju oklart och den som upptäcker ett hittills okänt urgammalt manuskript i något bibliotek eller mausoleum kan kasta nytt ljus över mörka avsnitt av Vidonias historia. Man bör dock ta sig i akt; historieförfalskning är en konst med urgamla anor, särskilt bland de mäktiga som vill legitimera sitt styre och värna sitt rykte. (Se texten om Rufus Pavonius och *Vita Illustrata* som ett avskräckande exempel.)

Den historiska vetenskapen i Vidonia har krönikor och dokument som främsta källor. Akademikerna försöker utröna vad upphovsmännen egentligen kunde ha menat med sina ord. Kunskaper i språk och filosofi är därför viktiga forskningsredskap. Arkeologi finns som en liten gren inom historievetenskapen, men den är främst inriktad på att hitta spännande föremål, inte att studera vardagslivet fordom eller att sätta in fynden i ett större sammanhang. Historieskildringens fokus ligger därför på starka individer och deras handlingar. Samhällsekonomins inverkan på historien är däremot något som akademikerna sällan funderar över.

Legender, som sagorna om de forntida rikena Hypernotia och Dendra, upphöjs ibland till allmän sanning eftersom de tjänar att förstärka den syn på historiens gång som de etablerade akademikerna har (jämför med den roll Platons påhittade Atlantis har haft bland europeiska akademiker och politiker alltsedan Romarrikets dagar). Furstarna driver också sina linjer: i Gradjestad betonar man azuliernas storhet, medan man i Frekre nästan alltid framhäver dalaöarna på azuliernas bekostnad.

Kort sagt, Vidonias akademiker har betydligt sämre kunskap om hur det egentligen förhöll sig i det förflutna än vad de vill eller kan inse. De projicerar istället gärna sina samtida samhällsförhållanden bakåt utan ordentlig eftertanke.

De fyra tidsåldrarna

Världens historia är cyklisk och oändlig. Högkulturer stiger och faller, liksom dag följs av natt. Men cyklerna är olika till längd och höjd. Vidonias legender talar om de fallna urtida högkulturerna Hypernotia, krossat under isen, och Dendra, uthugget ur den skog som sägs ha täckt hela Vidonia för länge sedan. Före dessa byggde för oss okända sapienter säkert andra imperier som har malts till sand av tidens kvarstenar.

– *Ur Historia del Mundo av polyhistor Ritri tem-Vikrat, publicerad i Tekeburg år 720 AS*

Nuförtiden, under Blå Erans 720-tal, indelar akademikerna av tradition Vidonias historia i fyra tidsåldrar (på andra platser, som i Çu, räknar man tiden på annat sätt):

1. **Forntiden** (kallas *Vetustatis*¹ av de lärde) rådde före det ursprungliga Blå Kejsardömet – alltså för mer än 1 500 år sedan – och var av obestämmd längd. Detta var hjältarnas och drakarnas tid.
2. **Kejsareran** (förkortas IS – *Imperatorum Sæculum*²) var blomstringstiden för det ursprungliga Blå Kejsardömet. Den varade i 513 år och tog slut för ungefär 1 000 år sedan.
3. **Svärdseran** (förkortas GS – *Gladiorum Sæculum*) följde efter kejsardömet's undergång och varade i ungefär 300 år. Den tog slut för drygt 700 år sedan.
4. **Blå Eran** (förkortas AS – *Azul Sæculum*) inleddes med att den termaliske fursten Vikrat den store utropade av det Återupprättade Blå Kejsardömet.

Tre ögonkast bakåt i tiden

Följande beskrivningar av de tre första erorna återger den historiesyn som nuförtiden delas av de flesta akademiker i Vidonia.

¹ *Vetustatis* betyder »Forntiden» på klassisk azuli. Det skrivs *vetustate* på sentida azuli, vilket har enklare grammatik.

² *Sæculum* är det klassiska azuliska ordet för »tidsålder», »era». Skrivs *seculo* på sentida azuli.

Forntiden: Legendernas tidevarv

Detta är en epok i Vidonias historia, från vilken endast lite skriftlig dokumentation har bevarats.

Forntidens hjältar och drakar besjungs av många legender, huvudsakligen nedtecknade i Blå Kejsardömet under Kejsareran. De förtäljer om färgstarka hövdingar, krigare, trollkarlar, häxor och monster i en kaotisk värld, huvudsakligen vildmark med bronsbrukande mänskliga samhällen. En av de största hjältarna var Hoplon Drakbane, en minotaur som sägs ha varit den skickligaste krigaren någonsin.

Dimmorna skingras, dalaðerna reser sig

Det finns några tämligen trovärdiga bevarade krönikor från Kejsarerans första århundraden, till exempel Felix Leos *Regnum Antiquum*, som berättar en del om Forntidens sista femhundra år, när azulierna främst levde i floderna Tekes och Firis rika dalar.

Dalaðerna bodde då på slätterna längs Vidonias östkust. Dalaðiska bosättningar grundades även längs Vidi-buktens kust, främst i nuvarande Vertiod, samt på de Termaliska öarna. Det finns antydningar om enstaka kolonier inne i Taggus flodsystem. Stadsstaten var den politiska grundvalen.

Den dalaðiske krigsherren Hipparion skapade sig ett imperium, Oikoumenē, som sträckte sig från nuvarande Nirm ner till norra Imbri. Felix Leo skrev att Hipparions soldaters bronsvapen kom till korta mot azuliernas järn (se nedan) och att dalaðernas välde därför var dömt att falla i förtid, innan det kunde nå full blomning.³ Oikoumenē höll i vilket fall som helst ihop i några generationer och inom det växte stora filosofier och konstskolor fram som skulle få stort inflytande på det kommande azuliska kejsardömet.

Efter två generationer störtade Oikoumenē samman i inbördesstrider om arvsföljden mellan sönerna till Hipparions sonson Ariston.

Profeten Maharahuls ankomst

Strax före Hipparions död kom en flykting från Dodjab till Oikoumenē – profeten Maharahul. Han hade korsat öknen Vastus Magnus och sett Chors ruiner. Profeten slog sig ner i en kustby i nuvarande Frekre där han började förkunna sin lära sittande i lotusställning vid en stor ek. Tack vare vishet och anspråkslöshet fick han snart gott rykte bland enkelt

³ Huruvida detta är ett rimligt påstående är svårt att bedöma. De dalaðiska samhällena fick svårt att organisera sig på stor skala på grund av sina politiska seder, så Hipparions välde hängde mycket på hans person. Det blev därför aldrig något rejäl kraftmätning mellan Oikoumenē och det ursprungliga Blå Kejsardömet.

folk. Han lärjungar, män som kvinnor, började föra ut hans budskap om monoteism, social gemenskap och strävan mot det gudomliga till andra platser i Vidonia.

Maharahul dog en naturlig död efter 50 år i Oikoumenē och hade då fått glädjen att se hur de dodjabiska frön han hade sått i Vidonias kyligare jord hade slagit rot. Hans kropp begravdes invid eken som alltsedan dess har varit en vallfartsplats för de som valt att gå i Maharahuls fotspår. Eken står inte kvar, men nuförtiden är platsen utmärkt med en stenobelisk. Platsen står sedan flera hundra år under furstens av Frekre direkta styre »för att säkerställa att alla besökare får lika tillträde».

Järnet – maktens metall

Kunskapen om järn blev en betydelsefull orsak till azuliernas allt starkare ställning under Forntidens slutfas. De var antagligen det första folket i Vidonia som bröt järnmalm för att tillverka vapen, rustningar och redskap. Huruvida de gjorde upptäckten på egen hand eller fick kunskapen från Çu är omtvistat bland akademikerna; krönikorna från Blå Eran är motsägelsefulla och nedtecknades flera hundra år efter händelserna i fråga.⁴

Azuliernas imperium spred också kunskapen om järnbrytning och smideskonst över Vidonia. Kring år 150 IS nådde kunskapen till termalierna i östra Digerveden och inom ett århundrade hade alla skogsfolk lärt sig hur man använde myrmalm. Vedingarnas metallhantering har knappast utvecklats mer, medan termalierna tog över mycket av de azuliska kunskaperna under Svärdseran.

Kejsareran: Tirins' tidevarv

Forntiden övergick i Kejsareran när det ursprungliga Blå Kejsardömet upprättades av Aurelianus Invictus. Under denna tidsålder var azulierna och dalaðerna de dominerande folkslagen i Vidonia, medan termalierna levde som svinvallande och potatisodlande barbarer i östra Digerveden eller på de Termaliska öarna söder om Vidonia.

Eran inleddes när fältherren Aurelianus Invictus stod som slutsegare i ett tjugoårigt förvirrat och blodigt krig bland de azuliska stadsstaterna. Han proklamerade sig som *imperator azuliorum* (»azuliernas kejsare») och upprättade ett auktoritärt styre. Tirins, kej-

⁴ Det var i praktiken çuiska hantverkare som visade vägen mot järnet, även om mycket av hanteringen sedan utvecklades hos azulierna. Çus högkultur är äldre än Vidonias och sporadiska handelsförbindelser mellan de två regionerna förekom redan före Oikoumenēs upprättande.

sarens hemstad i rikets hjärtland mellan floderna Tekes och Firis bördiga dalgångar, blev hans huvudstad.

Aurelianus och hans efterträdare sonen Victor Magnus och sonsonen Leo Severus underkuvade i en serie krig Vidonia från provinsen Pantera i nordost till den vida Kentaurstappen i nordväst. Inga fiender kunde stå emot deras disciplinerade legioner och skickliga belägringstekniker.

En hård akademisk tvist

Victor Magnus gav poeten Rufus Pavonius i uppdrag att skriva krönikan *Vita illustra* över förfädernas storhet. *Vita illustra* stod till Blå Erans 600-tal högt kurs bland historiker som en skildring över det ursprungliga Blå Kejsardömet framväxt.

År 698 AS fann akademikern Tirka tar-Rilri ran-Errsi i Vikrestads historieakademis bibliotek en hittills okänd handskrift med dalaöiska hjältelegender, medtecknad i Oikoumenē under sen Vetustatis. Det visade sig att Rufus Pavonius hade lånat friskt ur denna samling när han skildrade hur det ursprungliga Blå Kejsardömet byggdes av en hjälteätt.

Hennes upptäckt publicerades år 701 AS och ledde till ett av de värsta akademiska grälen någonsin i Vidonia. Många akademiker avfärdar henne som charlatan, medan hon år 705 AS utnämndes till *polyhistor subtilis* (motsvarar professor) vid den furstliga akademien i Frekre. Där arbetar hon fortfarande.

Storhet och »storhet»

Den allmänna uppfattningen på Blå Erans 700-tal är att det ursprungliga Blå Kejsardömet var mer framstående än det återupprättade, men så är faktiskt inte fallet. I Tirins kände man inte till den mekanurgiska magin, kompassen, oceangående skepp, dubbel bokföring, tryckpressen, väderkvamen, jämplögen och många andra viktiga saker. Däremot kunde man bygga bättre landsvägar och man behärskade viss magi som sedan har fallit i glömska.

Ett exempel på sådan stor magi är Smaragdkalken, en relik som förvaras i ett tempel i Madenburg där den används i galeniska ritualer och som verkar ha en animal flux likt ett levande väsen trots att den är tillverkad av en grön glasliknande massa. Madenburgs furste, som är mekanurg, tilltvingade sig tillgång till kalken och analyserade den med sin mekanurgiska perception. Den är definitivt inte en massiv smaragd, vilket den lokala religiösa legenden hävdar, men fursten var tvungen att erkänna att han inte kan bestämma vad den är tillverkad av. Smaragdkalken dök upp under Kejsareran, försvann kring år 513 IS, och återfanns av en vandrande jarlason under Svärdseran som tog den från minotauriska rövare.

De gyllene åren

Under Kejsarerans två första århundraden växte staden Tirins till en aldrig tidigare skådad storslagenhet, med palats, offentliga byggnader och arenor. Endast Çus största städer sken med liknande glans.

I efterhand anser många att åren 100-250 IS var de bästa som Vidonia någonsin har sett: »de gyllene åren». Ett mäktigt imperium garanterade fred och lag åt sina inbyggare. Barbarerna från vildmarkerna i väst, nordväst eller norr hölls borta med list, mutor eller militära insatser. En serie dugliga kejsare utövade ett måttfullt styre.

Soldatkejsarna och de silverne åren

År 248 IS dog kejsar Argenteus Protector oväntat i en drunkningsolycka efter endast två år på tronen. Han hade då inte utsett sin efterträdare. Legaten (fältherren) Maximilianus Corax utropade sig till ny kejsare, stödd av sina legionärer. Andra legater godtog inte anspråken och Blå Kejsardömet kastades in i en serie blodiga inbördeskrig som varade i 29 år, under vilka sjutton militärer utropade sig till kejsare över hela eller delar av imperiet.

Eländet fick ett slut när den handlingskraftige legaten Aurelianus (VII) Lapidar besegrade samtliga medtävlare under åren 275-78 IS och upprättade ett tyranni som varade fram till 291 IS.

Detta år dog kejsaren av blodstörtning under ett fylleslag och efterträddes oväntat av sin unga hustru Zenobia Maxima, Blå Kejsardömet första regerande kejsarinna 291-322 IS. Hon var duglig och gjorde sig populär hos folket genom kloka skattereformer och ett avvecklande av sin döde makes förtryck.

Zenobia tog ställning för ekomantin och avskaffade den gamla månggudakulten vid det kejsarliga hovet. Gudatemplerna i Tirins stängdes för gott, medan kejsarinnan omgav sig med mystagoger och mentorer. Hennes efterträdare kejsar Aurelion I (systerson till Aurelianus VII) proklamerade år 323 IS att ekomantin skulle bli statens religion för all framtid.

Historikerna nuförtiden kallar gärna perioden 291-460 IS »imperiets silverne år».

Advesperascit – skymningsåren

Under Kejsarerans gång samlade kejsaren alltfler befogenheter i sina händer. Aurelianus IX, kejsare från 501 AS och den siste på tronen i Tirins, hade närmast absolut makt över undersåtarna. Den officiella retoriken tillskrev honom en halvguds egenskaper,

vilket kritiserades av ekomantiska mystagoger och mentorer⁵ som farligt övermod.

460-464 IS hemsöktes Vidonia av en farsot, som dräpte en femtedel av befolkningen, ett av de hårdaste slag som hade drabbat Blå Kejsardömet. Detta följdes av blodiga råder från kentaureerna, som var immuna mot sjukdomen. Kejsarna blev då tvungna att värva barbariska termalier från Digerveden för att bemanna legionerna. Termaliernas syn på sig själva och sin roll i världen förändrades i grunden, när de kom in i azuliernas högkultur.

Tidens hårdhet förändrade också azuliernas syn på världen. En väderförsämring började märkas kring 470 IS och människorna begynte då att tro att än ondare dagar stod för dörren. Förtvivlan bredde ut sig. Destruktiva gnostiska kulter⁶, med rötterna i skogstermalisk häxtro, utövades i det fördolda i storstäderna när folk ville avvärja de återkommande missväxterna och den annalkade kölden. Lärda män i Tirins började tala om *Advesperascit*, »skymningstide», och spekulerade i att Vidonia snart skulle höljas i is och natt.⁷

Aurelianus IX slöt 509 IS i förtvivlan fred med några kentaurkhaner och lät deras stammar flytta in i nordvästra Vidonia. I utbyte begav sig deras stormshamaner till Tirins för att lära ut hur de styrde vädret. Tillsammans trängde kentaurer och människor allt djupare in i vädermagins brutala utmarker för att finna vägar att återställa imperiets hälsa.

Eran slutade med att Tirins förintades år 513 IS. När »huvudet» då höggs av imperiets statsförvaltning upphörde den att fungera. Detta öppnade porten för äventyrliga termaliska hövdingar som ledde sina stammar på alltmer omfattande erövringståg genom kejsardömet i Tekeburg och proklamerade den Blå Erans begynnelse.

Svärdseran: Ruinernas tidevarv

Svärdseran varade ungefär 300 år mellan det att kejsarstaden Tirins förintades och att Vikrat den store utropade det återupprättade Blå Kejsardömet i Tekeburg och proklamerade den Blå Erans begynnelse.

⁵ Mentor = religiös lärare. Mystagog = ekomantisk »magiker».

⁶ Dessa kulter predikade att endast de som hade invigts i kultens mysterier skulle räddas undan den annalkande katastrofen, ett tänkesätt som är helt främmande för ekomantin.

⁷ Råder från de barbarerna på Kentaurstappen, i Digerveden och på Termaliska öarna, vilka också gisslades av det försämrade klimatet, tärde allt värre på imperiets militär, samtidigt som skatteunderlaget hade slagits sönder av farsoten. Minskade resurser skulle sålunda räcka till större behov. Kejsarna tillgrip där för alltmer drastiska och alltmer kontraproduktiva åtgärder för att säkra skatteintäkterna, som livegenskap och konfiskationer

Tirins' undergång

Denna katastrof var kopplad till de vädermagiska experimenten. Stormshamanerna brände av misstag ut all vitalis (»livsenergi») som flödade genom området i ett försök att vrida om luftströmmarna. Dessutom skapades då ett permanent antinexus som förhindrar att vitalis åter igen tränger in i området.

År 726 AS finns det en del akademiker som hävdar att Aurelianus' försök att avvärja isens erövring av Vidonia var framgångsrika. Svärdserans köldtid skulle ha blivit mycket värre utan de vädermagiska ingreppen, trots att dessa antagligen vållade Tirins' undergång. Andra akademiker avvisar detta resonemang som ostyrkt struntprat, men de har fel; Vidonia slapp faktiskt en istid tack vare katastrofen.

Svärdseran kännetecknades av krig och elände när termaliska barbarstammar strömmade ut ur östra Digerveden och underkuvade resterna av Blå Kejsardömet⁸. Inledningsvis handlade det om äventyrliga hövdingar som ville ta för sig av imperiets rikedomar och föda sina hungrande stammar. Men efter några generationer började termalierna bygga egna riken och ett nytt Vidonia växte fram.

Under Svärdserans första femtio år minskade ett försämrat klimat, upprepade farsoter och hungersnöder Vidonias folkmängd och förvandlade de myllrande azuliska storstäderna till skuggfyllda ruiner. Landsvägar, hamnar och akvedukter förföll när kunskapen om hur de måste underhållas gick förlorad.

Termalierna underkuvade allt land mellan Vertiod i sydväst och Verosk i nordost under Svärdserans första århundrade. Deras hävdvunna indelning av stammedlemmar som jarlar, frifolk eller trålar stämde väl överens med Blå kejsardömet i patricier och plebejer. Jarlarna blev Vidonias nya herrar som upprättade ostadiga småriken än här och än där. De anammade vissa delar av arvet från det fallna Blå Kejsardömet, som det stabila guldbaserade myntväsendet, medan annat förkastades, som azuliernas förkärlek för vagnskapplöpningar och brottnig. Ekomantin förbjöd slaveri så allteftersom termaliernas kultur påverkades av denna religion avskaffade även jarlarna sedvänjan. De gamla kulturspråken azuliska och dalað användes allt mer sällan i dagliga verksamheter, eftersom jarlarna ville tala sitt eget modersmål med sina undersåtar.

⁸ Erans kronologi är oklar, eftersom så få samtida vittnen dokumenterade dess skeenden i skrift. Tänk dessutom på att begreppet Svärdseran skapades flera hundra år efter dess slut av termaliska akademiker. De som levde under Svärdseran såg på världen i ett annat, mer kortsiktigt perspektiv (jfr med vikingarna som knappast ansåg att de levde under »vikingatiden»).

Men samtidigt som Vidonias plebejer gradvis termaliserades så azuliserades termalierna. Deras krigiska månggudadyrkan och häxtro ersattes gradvis med ekomantins mildare syn på livet. De anammade också tankar om lag och statsförvaltning från Blå Kejsardömet, vilket gjorde att det fanns ett slags politisk kontinuitet trots allt. Tirins hade fallit, men de idéer som hon hade framfört levde ändå vidare hos många barbarfurstar som såg hur de gagnade deras egna välden.

Stormnatten: hundra år med svärd och kyla

Svärdserans svåraste period, dess mellersta tredjedel, kallas *Stormnatten* av de termaliska akademikerna under Blå Eran. Detta var fyra generationer när civilisationen var som svagast, vädret som sämst och barbariet som starkast i Vidonia. Dess befolkning hade då halverats jämfört med tiden före farsoten år 460 IS. Regionen förhärjades av krig mellan sina termaliska småfurstar och av angrepp från Kordis minotaurer, stäppens kentaureer och sjöfarande rövare från de Termaliska öarna, vilka också upprättade en del kortlivade välden längs Vidonias kanter.

Stormen mojnar och en ny dag skymtar

Stormnatten klingade av när småfurstarna fick bättre ordning på sina riken och lärde sig bygga befästningar och skepp som kunde motstå angräparna utifrån. Termaliernas gradvisa anammande av ekomantin förändrade också synen på hur en furste borde utöva sin makt och vilken betydelse krigiska bedrifter hade för hans ära, vilket ledde till krigen furstarna emellan minskade i antal⁹.

Vikrat den stores blå gryning

Vikrat den store var en legendarisk furste som enade Vidonia vid slutet av Svärdseran och grundade det Återupprättade Blå Kejsardömet. Hans födelseår är oklart, men de flesta akademiker tror att han föddes 50 år före erans slut i en borg nära staden Tekeburg. Han tillhörde en hövdingaätt som under tvåhundra år hade dominerat floden Tekes nedre lopp. Han var karismatisk ledare och militärt geni som vid 20 års ålder inledde en serie fälttåg som gjorde honom till överherre över nästan alla stormannaätter i hela Vidonia.

Vikrat såg sina framgångar som ett gudomligt tecken på att han hade fått som kall att återupprätta Blå Kejsardömet. På sin femtionde födelsedag lät han därför i Tekeburg utropa sig till den förste Blå Kejsaren efter Tirins' undergång och proklamerade samtidigt att den nya Blå Eran hade inletts.

Akademikerna nuförtiden betraktar denna händelse som slutsteget på sammansmältningen av det termaliska skogsarvet med det azuliska jordbrukararvet. En furste som sannolikt var analfabet och endast talade högtermali lät sitt kansli utfärda en proklamation på bristfällig klassisk azuli och ännu sämre dalað där han symboliskt tog upp den fallna spiran från Aurelianus IX, därtill återopande profeten Maharahuls läror. De flesta som levde i Vidonia då upplevde dock antagligen inte att en ny era hade tagit sin början, utan för dem rullade livet på i sina sedvanliga hjulspår.

Vikrat – sanning och saga

Vikrat härskade i femton år över sitt illa sammanhållna kejsardöme. Termalierna saknade vid denna tid den administrativa kompetens som krävs för att förvalta ett imperium.

Till kejsar Vikrats viktigaste beslut var hans krav att alla städer inom hans rike skulle skaffa sig skrivna lagar. Han grundade också flera skolor som skulle utbilda statliga ämbetsmän och jurister. Kejsaren såg uppenbarligen betydelsen av städer för att skapa handel och välbefinnande. Men hans storslagna planer kunde aldrig fullbordas på grund av resursbrist.

Nitton år efter Vikrats död år 15 AS började hans imperium att krackelera på grund av blodiga arvstvister bland hans barnbarn. Riket kunde vid denna tid endast hållas samman av en duglig och karismatisk kejsare; dess administrativa kitt var inte starkt nog att klara av split bland hans mindre dugliga efterträdare. Först ett århundrade senare, i och med kejsar Hosgirk den stores riksrekonstruktion på Blå Erans 140-tal, började det Återupprättade Blå Kejsardömet få en hållbar struktur.

Att i efterhand skilja saga och sanning åt är svårt när det gäller Vikrat den store. Han lät år 13 AS diktera boken *Crónica Imperatori*, som påstods skildra hans liv, men den är propagandistisk och blandar dessutom in stoff ur gamla hjältelegender från Fortiden i kejsarens liv. Kejsar Vikrat var så mån om vilken bild eftervärlden skulle få av honom att han lät frisera sanningen till orimligheter.

Copyright © 2004 Anders Blixt

⁹ Under Svärdsålderns sista tredjedel började dessutom väderleken bli varmare, vilket ledde till bättre potatisskördar som kunde föda en växande befolkning. Det var dock först kring år 300 AS som Vidonia återigen hade lika stor befolkning som före den stora farsoten 460-464 IS; återhämtningen tog alltså cirka 650 år.